

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳՈՐԾԱՐԱՆԱԽՈՐ ՏԱՐԲԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՆ

ՆՇԱՆԱՅՈՑՑԻ ՏԱՐԲԱԲԱՆԱԿԱՅԻ

Անարակոյս ենք որ այսօրուան օրս Տարբարանութեան ամենազօռալին կէտերէն մին Ուսանողաց համար անուանակոչութիւնն համարուած է։ Սակայն եթէ և այս համառօտիւ և դիւրիմաց կերպով իրենց առջև պարզուած լու ըլլայ՝ անք երկրայի՛ր որ անշուշտ գիւրդողոյն և հեշտին պիտի ընծայի նոցա համար։

Պարզ մարմնոց, կամ թէ ըսկնք տարերաց, և կամ ինչպէս սովոր են ընտրելագոյն եղանակաւ կոչել արդի Ուսումնականք՝ դեռ ներքոյ մարմնոց (corps indécomposés) թիւը կամաց կաւ մոց իննսունի կը մերձենայ. և ասոնք միմեանց հետ զանազան եղանակօք բաղադրուելով անթիւ բաղկացութիւնք կը կազմեն, զորս յիշերաց որոշել կամելով՝ հին ասոն իւրաքանչիւրոց զանազան անուններ կու տային։ Ասկից ահա դադարաւորաց և բացատրութեանց խառնակութիւն մի կը ծագէր. հետեւ բար տարբարանութեան ուսումն մեծապէս կը դժուարանար։

Չայս տեսնելով տարբարանք՝ կանոնաւոր անուանակոչութիւն մի հաստատել տնհրաժեշտ հարկ դատեցին, և սկսան ճշնիլ որ կարենան հնարել. և ահա 1780ին կիթմա տը Մարկը դատաւրայն և իրեն հետեւեան լափուազիէ՝ Պերթիլէ և Ֆուրքուտա՝ յետոյ կամաց կամաց կրտարելագործեցին. և 1787

տարւոյն բոլոր եւրոպիոյ մէջ ընդունելի եղաւ։

Արդայս յատուկ լեզուէն ՚ի զատ, զոր ներկայ յօդուածիս մէջ պիտի պարզեմք, զարձեւող գրութիւն մի ևս հնարեցին՝ որ զանազան մարմնոց հիւլէտ կան խորագրութիւնք՝ և նոյն բաղադրութեանց մէջ հիւլէից չթիւը մեղկիմացընէ։

Իւրաքանչիւր տարերց անունը յատուկ նշանացոյցով (formule) կը բացատրուի՝ որ նոյն տարեր հիւլէն կը ներկայացընէ։ Այս նշանացոյցը գիր մի է. օրինակ իմն O գիրը՝ հիւլէ մի ջրածնի կը ցուցընէ. P գիրը՝ հիւլէ մի քրուստիկ. H գիրը՝ հիւլէ մի Ֆոսֆոր, և այլն. և եթէ իրարու հետ միացընենք այսպէս զանազան նշանացոյցք՝ կը տեսնենք որ ճշգիւ բաղադրեալ մարմնոց հիւլէական կազմութիւնը կ'ունենան։ Ասոնք ահա տարրաբանական ճշանակցոյցք կ'անուանին. և Պերթիլիս եղաւ որ նորա գործածութիւնը կրցաւ գիտութեան մէջ մտցընել։

Ի մեղ պարզ մարմինք կամ մեր նախնեացմէ եկած անուամբ կը յորջորջին, և կամ յետոյ և արդի ժամանակներս կազմուած նոր բառերով։

Քրուստիկն թ. (Oxigène O) ՚ի ընտելեան ամենաուստ դոմեւելով և անթիւ բաղկացութիւնք կողմերուն պատճառաւ, իւր բաղկացութիւնքն

ընդհանուր անուամբ քսոուրիք (Oxide) կը կոչուին: Եւ որովհետեւ զանազան քանակութեամբ մետաղաց հետ կը բաղկանային, այն պատճառաւ ըստ քանակութեան թթուածնի՝ թթուուկ անուան առջև այլ և այլ մասնիկը կը

Եթ = Նախա կամ միաթթուուկ կամ թթուուկ երկաթոյ. $\text{Fe O} = \text{Proto ou monoxyle ou oxyde de fer.}$

Եթ² = Երկթթուուկ երկաթոյ.

$\text{Fe O}^2 = \text{Bioxyde de fer.}$

Եթ³ = Եռաթթուուկ երկաթոյ.

$\text{Fe O}^3 = \text{Trioxyde de fer.}$

Եթ⁴ = Քառաթթուուկ երկաթոյ.

$\text{Fe O}^4 = \text{Tetroxyde de fer.}$

Եթ⁵ = Հնգա կամ բազմաթթուուկ երկաթոյ.

$\text{Fe O}^5 = \text{Pentoxyle ou peroxyde de fer.}$

Այսպէս շատ անգամ բաղմամբ թուուկ կը կոչուին՝ երբ երեքէ աւելի ըլլան:

Իսկ երբ մետաղի և թթուածնի հա-

մեմատութիւնքն իրերաց մէջ 2. 3 է, օրինակ իմն $\text{Fe}^2 \text{ O}^3$, այն տառն ձեւիւ քսուրի (sesquioxyle) կը կոչուի. Ինչպէս

$\text{Fe}^2 \text{ O}^3 = \text{Sesquioxyle de fer.}$

$\text{Fe}^2 \text{ O}^3 = \text{Sesquioxyle de fer.}$

$\text{Ag}^2 \text{ O}^3 = \text{Sesquioxyle d'argent.}$

$\text{Ag}^2 \text{ O}^3 = \text{Sesquioxyle d'argent.}$

Կրկնակ մարմինք (corps binaire) կը կոչուին այնք, որ թթուածին չեն բաղմնդակեր, այլ ի մետաղակերպ մարմնէ և ի մետաղէ, կամ թէ նոյն իսկ

երկու մետաղակերպ մարմիններէ կը բաղկանան, տանցմէ մետաղակերպը ունի (ure) մասնիկով կը վերջանայ. օրինակ իմն

ՔԼ = Քլորուկ երկաթոյ.

$\text{Cl Fe} = \text{Clorure de fer.}$

ՄԲ = Մծմարուկ բնածխոյ.

$\text{SC} = \text{Sulfure de carbone.}$

Ինչ օրէնք որ տուինք թթուուկնեւ, բոլ համար՝ նոյնը միանգամայն կրկնակ մարմնոց ալ կը զօրէ. այս ինքն է երբ կրկնակ մարմինք այլ և այլ քանակու.

Թեամբ իրերաց հետ միանան՝ ունենալ է մետաղակերպ մարմնայն առջև նախա կամ միւս, երկ, եռա, մակա, և այլն, մասնիկքն յաւելու. օրինակի համար

ՔԼ = Քլորուկ երկաթոյ.

$\text{Cl Fe} = \text{Mono ou protochlorure de fer.}$

ՔԼ² = Երկքլորուկ երկաթոյ.

$\text{Cl}^2 \text{ Fe} = \text{Bichlorure de fer.}$

ՔԼ³ = Բազմաքլորուկ երկաթոյ.

$\text{Cl}^3 \text{ Fe} = \text{Perchlorure de fer.}$

ՔԼ² = Մակաքլորուկ երկաթոյ.

$\text{Cl}^2 \text{ Fe}^3 = \text{Sesquichlorure de fer.}$

Թքուտ (Acide) կ'ըսուին այն աւանդայն բաղկացուածքինք՝ որոց մէջ ջր.

բաժին կը մտնէ, և այս՝ կրնայ միտաղէ մը փոխանակուիլ.

Այսպէս $\text{Zn} + \text{H}^2 \text{ SO}^4 = \text{Zn SO}^4 + \text{H}^2$

Զինկ Մծմարական թթուուտ Զծմարտ զնկոյ Զքածին

$\text{Zn} + \text{H}^2 \text{ SO}^4 = \text{Zn SO}^4 + \text{H}^2$

Zinc Acide sulfurique Sulfate de zinc Hydrogène

Թթուուտը՝ չափանախակ (hydrique) վերջաւորութիւն կը կրեն, երբ միայն ի ջրածնէ և ի մետաղակերպ մարմնէ

բաղկանան: Այսպիսի վերջաւորութիւն ունեցող թթուուտներու մէջ երբեք թթուածին չի մտնար: Օրինակ իմն:

ՋԲ = Գերաջրածնական թթոււտ.
 ՋՊ = Ծծմբաջրածնական թթոււտ.
 ՋԾ = Ծծրիւնաջրածնական թթոււտ.

HCl = Acide chlorhydrique.
 H²S = Acide sulfhydrique.
 HF = Acide fluorhydrique.

Բայց որովհետեւ թթուութենէն մէջ
 յաճախ թթուածին կը մտնայ, և այն
 զանազան քանակութեամբ, այն ատեն
 ըստ քանակութեան թթուածնի ասանց
 վերջաւորութիւնն ալ կը տարբերի :

Շատ թթուածին բովանդակողն՝ ալկաւ
 (ique) վերջաւորութիւն կ'առնու. քիչ
 թթուածին բովանդակողն՝ ային (eux)
 վերջաւորութիւն. այսպէս

ԲԹՉ = Քլորական թթոււտ.
 ԲԹՁ = Քլորային թթոււտ.

ClO³H = Acide chlorique.
 ClO²H = Acide chloreux.

Սակայն կան թթուութենէն որք ա.
 կան վերջաւորութիւն ունեցող թթու-
 ւտներէ աւելի թթուածին կը բովան-
 դակեն. և կան դարձեալ՝ որք ային

վերջաւորութիւն ունեցող թթոււտ-
 ներէ նուազ թթուածին կը բովանդա-
 կեն. Այն ատեն առանց՝ վերա (per)
 մասնիկը կը յաւելուի. օրինակ իմն.

ԲԹՉ = Քլորական թթոււտ
 ԲԹՁ = Վերաքլորական թթոււտ.

ClO³H = Acide chlorique
 ClO⁴H = Acide perchlorique.

Իսկ յետոց ևնքա (hypo) մասնիկը. այսպէս

ԲԹՉ = Քլորային թթոււտ.
 ԲԹՁ = Էնթաքլորային թթոււտ.

ClO²H = Acide chloreux.
 ClOH = Acide hypochloreux.

Ծանօթութիւն. — Երբեմն, աւ-
 կայն գրեթէ խիստ քիչ կը նանկիսի,
 որ մի և միայն քրոնիտը ալկան և ա-
 յին վերջաւորութիւն ունեցող քր-
 քոնիտը ունենայէ յետոյ, կ'ունենայ
 միակամայն ուրիշ քրոնիտ մը՝ որ
 այն վերջաւորութիւն ունեցողէ աւել

չի քրոնիտ թթուանդակէ, և ալկան
 վերջաւորութիւն ունեցողէ՝ նուազ :
 Այս դէպքիս մէջ ալկան վերջաւորու-
 րեան առջեւ՝ ենթա մասնիկը կը յա-
 շերուի. ինչպէս երբ հասկցընելու
 համար ուղեւանք օրինակ մի տալ՝
 կը գրենք

ՋՊԹ՝ = Ծծմբական քրոնիտ.
 ՋՊԹ՝ = Ենթածծմբական քրոնիտ.
 ՋՊԹ՝ = Ծծմբային քրոնիտ.

H²SO⁴ = Acide sulfurique.
 H²SO³ = Acide hyposulfurique.
 H²SO² = Acide sulfureux.

Անջուր (Anhydride) կ'ըսուին այն թթուութենէն՝ որք չոր կամ չլրածին չեն
 բովանդակել, օրինակ իմն.

ՊԹ՝ = Անջուր ծծմբական.
 ՊԹ՝ = Անջուր ծծմբային.

SO³ = Anhydride sulfurique.
 SO² = Anhydride sulfureux.

Ասանց վրայ եթէ մասնիկ մի չունի յաւելուի՝ ի ծծմբական և ի ծծմբային թթու-
 ւտս կը փոխարկին.

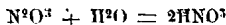
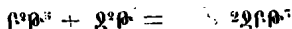
ՊԹ՝ + ՋՊ = ՋՊԹ՝
 Ծծմբական թթոււտ.
 ՊԹ՝ + ՋՊ = ՋՊԹ՝
 Ծծմբային թթոււտ.

SO³ + H²O = H²SO⁴
 Acide sulfurique.
 SO² + H²O = H²SO³
 Acide sulfureux.

Այսպէս նաեւ անջուր վերածծմբականը (anhydride persulfurique) վերածծմբա.

կան թթուում (acide persulfurique) կ'ըլլայ և անջուր ենթածծմբայինը (anhydride hyposulfureux) ենթածծմբային թթուում (acide hyposulfureux) :

Երբեմն մասնիկ մի անջուր ջրոյ մաս | կու մասնիկ թթուում յառաջ կու դայ.
նըկան հետ բաղկացելով ասկից եր | ինչոյն

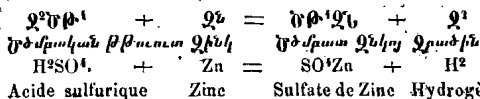

Անջուր բորական Բորական թթուում Anhydride nitrique Acide nitrique

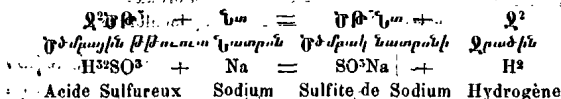
Ընդհանուր անուամբ աղ (sel) կ'ը | ուտներու անունը կը կրեն. և երբ թը.
սուին այն թթուումը որոց ջրածինը | թթուումը ակուն վերջաւորութիւն ու
մետաղէ փոխանակուած է : | նենայ, աղը առ (ate) մասնիկով կը

Աղը՝ զիւրեք յառաջ բերող թթու

վերջանայ.

Երբ թթուումը ային վերջաւորութիւն ունենայ՝ աղը ակ (ite) մասնիկով
կը վերջանայ.

Իսկ երբ թթուումը ջրահեղան վերջանայ՝ աղը ուր (ure) մասնիկով
կ'աւարտի.

Մեղիկը ի սովորական բարեխառ |
նութեան հեղուկ մետաղ մի է, և երբ |
ուրիշ մետաղաց հետ բաղկացի, իւր |
բաղկացութիւնքն սնդկազօր (amal- |
game) կը կոչուին. այսպէս սնդկազօր |
արձարոյ սնդկազօր զնկի. և այլն.

Իսկ երբ մետաղ մը ուրիշ մետաղի կամ |
մետաղաց հետ բաղկացի՝ տանք յա. |
րազօր (alliage) անունը կը կրեն. օրի. |
նակ իմն աւոյր (laiton), պղնձաւն |
(bronze), որը պղնձոյ յարազօրք են :